

A. ΔΙΑΔΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Αριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια (B1, 1-3 & B1,4)
(Το διδαγμένο κείμενο κι η μετάφρασή του δε δίνονται λόγω οικονομίας του χώρου)

B. ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ (Πλάτων, Απολογία Σωκράτους, 23 c-d)

Πρὸς δὲ τούτοις οἱ νέοι μοι ἐπακολουθοῦντες--οἷς μάλιστα σχολή ἐστιν, οἱ τῶν πλουσιωτάτων--αὐτόματοι, χαίρουσιν ἀκούοντες ἐξεταζομένων τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐτοὶ πολλάκις ἐμὲ μιμοῦνται, εἴτα ἐπιχειροῦσιν ἄλλους ἐξετάζειν· κάπεια οἶμαι εὐρίσκουσι πολλὴν ἀφθονίαν οἰομένων μὲν εἶδέναι τι ἀνθρώπων, εἰδότων δὲ ὀλίγα ἢ οὐδέν. Ἐντεῦθεν οὖν οἱ ὑπ' αὐτῶν ἐξεταζόμενοι ἐμοὶ ὀργίζονται, οὐχ αὐτοῖς, καὶ λέγουσιν ὡς Σωκράτης τίς ἐστι μιαιώτατος καὶ διαφθείρει τοὺς νέους· καὶ ἐπειδὴν τις αὐτοὺς ἐρωτᾷ ὅ, τι ποιῶν καὶ ὅ, τι διδάσκων, ἔχουσι μὲν οὐδὲν εἰπεῖν ἀλλ' ἀγνοοῦσιν, ἵνα δὲ μὴ δοκῶσιν ἀπορεῖν, τὰ κατὰ πάντων τῶν φιλοσοφούντων πρόχειρα ταῦτα λέγουσιν, ὅτι “τὰ μετέωρα καὶ τὰ ὑπὸ γῆς” καὶ “θεοὺς μὴ νομίζειν” καὶ “τὸν ἥττω λόγον κρεῖττω ποιεῖν”. Τὰ γὰρ ἀληθῆ οἶομαι οὐκ ἂν ἐθέλοιεν λέγειν, ὅτι κατάδηλοι γίνονται προσποιούμενοι μὲν εἶδέναι, εἰδότες δὲ οὐδέν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

- A.** Να μεταφράσετε το απόσπασμα: «Διτῆς δὴ τῆς ἀρετῆς οὔσης ... διὰ τοῦ ἔθους.».
- A1.** Ο Αριστοτέλης, ενώ υποστηρίζει ότι η ηθική αρετή δεν υπάρχει εκ φύσεως στον άνθρωπο, ισχυρίζεται ότι δεν υπάρχει και σε αντίθεση με την ανθρώπινη φύση (Οὐτ' ἄρα φύσει οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί»). Πώς αντιλαμβάνεστε την άποψη αυτή που διατυπώνει ο φιλόσοφος στο πρώτο απόσπασμα (B1, 1-3);
- A2.** Πώς, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, αποκτά κάποιος τις ηθικές αρετές με βάση το δεύτερο απόσπασμα (B1, 4); Να σχολιάσετε τη λογική αδυναμία που φαίνεται να υπάρχει στο συλλογισμό του, σύμφωνα με την οποία οι άνθρωποι, αν και προβαίνουν σε ηθικές ενέργειες, δε σημαίνει ότι είναι κάτοχοι της αρετής;
- A3.** Ποιος είναι ο ορισμός που δίνει ο Αριστοτέλης για τον όρο εὐδαιμονία και πώς δικαιολογείται ο συσχετισμός ευδαιμονίας-αρετής στην αριστοτελική αντίληψη;
- A4. α)** Να δώσετε ένα παράγωγο ουσιαστικό για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις: **ἐθίζη, πεφυκότων, ἰδᾶιν, δῆλον.**
- β)** Από ποιες λέξεις παράγονται οι παρακάτω λέξεις: **οξύνοια, επώνυμος, ανδρείκελο, φυτώριο.**

B1. Να μεταφράσετε το αδιδακτο κείμενο

B2. α. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

οἷς:	αιτιατική πληθυντικού αριθμού του θηλυκού γένους
πολλήν:	δοτική ενικού αριθμού του συγκριτικού βαθμού στο ίδιο γένος
τις:	γενική πληθυντικού αριθμού στον ίδιο τύπο
κρεῖττω:	ο ίδιος τύπος στο θετικό βαθμό
ἀληθῆ:	γενική ενικού αριθμού στο ίδιο γένος
πλουσιωτάτων:	δοτική ενικού του θηλυκού γένους στον ίδιο βαθμό
εἰδότες:	γενική ενικού αριθμού του θηλυκού γένους

β. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

ἀκούοντες:	γ' πληθυντικό πρόσωπο της οριστικής του παρακειμένου στην ίδια φωνή
εἶδέναι:	α' πληθυντικό πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα
διαφθείρει:	γ' ενικό πρόσωπο της υποτακτικής του παθητικού αορίστου β'
ἐρωτᾷ:	απαρέμφατο μέλλοντα ενεργητικής φωνής
εἰπᾶν:	μετοχή παρακειμένου στην άλλη φωνή
νομίζειν:	ο ίδιος τύπος στο μέλλοντα στην ίδια φωνή
γίνονται:	β' ενικό πρόσωπο της προστακτικής του αορίστου β'

B3. α. Να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώριση των παρακάτω λέξεων:

οἷς, ἀκούοντες, εἶδέναι, μιαιώτατος, οὐδέν, πάντων

β. Να αναγνωρίσετε τις ακόλουθες δευτερεύουσες προτάσεις:

ἐπειδὴν τις αὐτοὺς ἐρωτᾷ
ὅτι κατάδηλοι γίνονται προσποιούμενοι...οὐδέν

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

- A1.** Ο Αριστοτέλης διατυπώνει την άποψη ότι οι αρετές -και μάλιστα οι ηθικές και όχι οι διανοητικές αρετές- δεν υπάρχουν στον άνθρωπο εκ φύσεως, άποψη την οποία έχει αποδείξει. Όμως, τώρα, ο φιλόσοφος προχωρά, λέγοντας ότι δεν υπάρχουν και σε αντίθεση με φύση. Αν όμως η αρετή είναι υπόθεση «έθους» και αν το έθος ταιριάζει αποκλειστικά και μόνο στον άνθρωπο, είναι λογικό να δεχτούμε ότι ο τελευταίος έχει την ακόλουθη ιδιαιτερότητα: να μη διαθέτει από τη φύση του την αρετή και την ίδια στιγμή να είναι το μόνο ον που έχει το φυσικό προνόμιο να επιδιώκει την αρετή με τη διαδικασία του εθισμού. Αυτός είναι ο λόγος, για τον οποίο οι

αρετές, ενώ δεν είναι «φύσει», δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι «ἐγγίνονται παρὰ φύσιν». Το γεγονός δηλαδή ότι οι ηθικές αρετές δεν υπάρχουν εκ φύσεως στον άνθρωπο, δε σημαίνει ότι είναι και αντίθετες με τη φύση («παρὰ φύσιν»). Εφόσον οι ηθικές αρετές καλλιεργούνται με το ἔθος και το ἔθος είναι ἴδιον του ανθρώπου, είναι επόμενο ο άνθρωπος να φέρει εκ φύσεως την παρόρμηση ή την τάση να επιζητεί την αρετή μέσα από τον εθισμό. Ο άνθρωπος λοιπόν από τη φύση του έχει την προδιάθεση να δεχτεί τις ηθικές αρετές, είναι δηλαδή επιδεκτικός σ' αυτές, φτάνει όμως στην ολοκλήρωση, την ηθική του τελείωση, μόνο μέσω του ἔθους, με την άσκηση «διὰ ἔθους» («τελειούμενοι δὲ διὰ τοῦ ἔθους»). Και στο *Μετά τά φυσικά* ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι η αρετή είναι «τελειώσις τις». Θεωρεί δηλαδή ότι ο άνθρωπος ολοκληρώνεται, γίνεται τέλειος, με την απόκτηση της αρετής, εκπληρώνοντας έτσι το σκοπό (τέλος) της ύπαρξής του (τελεολογικό περιεχόμενο). Συμπερασματικά, λοιπόν θα λέγαμε πως ο άνθρωπος δε γεννιέται με την ηθική αρετή, γεννιέται όμως με την προδιάθεση να την αποκτήσει. Τι συμβαίνει στ' αλήθεια με τις ηθικές αρετές; Είναι κάτι το ενδιάμεσο, συνιστούν «ένα μεταξύ», τοποθετούνται ανάμεσα στο φύσει και στο παρὰ φύσιν: ο άνθρωπος γεννιέται με την προδιάθεση να μάθει, άρα είναι εκ φύσεως επιδεκτικός στην αρετή. Το ζητούμενο είναι το επόμενο βήμα: να αξιοποιεί αυτή την έμφυτη προδιάθεση και μέσω του εθισμού, της συνήθειας, της διαδικασίας της επανάληψης να ολοκληρώνει την καλλιέργειά του. Αξίζει να επισημάνουμε ότι η απόσπαση της αρετής από τον κόσμο της φυσικής αναγκαιότητας και η σύνδεσή της με τον εθισμό και τις βουλητικές ενέργειες είναι ένα θετικό στοιχείο της αριστοτελικής ηθικής. Η αρετή είναι πλέον όχι κάτι το τελεσίδικο και το αμετάκλητο, που επιβάλλεται στον άνθρωπο ανεξάρτητα από τη βούλησή του, αλλά μια ανοιχτή δυνατότητα, την οποία μπορεί αυτός να αξιοποιήσει, ένας αγώνας στον οποίο καλείται να αποδυθεί. Οπότε την τιμή και την ευθύνη σχετικά με την έκβαση ενός τέτοιου αγώνα την έχει ο ίδιος ο άνθρωπος.

A2. Ο Αριστοτέλης ολοκληρώνει τη συλλογιστική πορεία του, με τη διατύπωση της θέσης του σχετικά με τις ηθικές αρετές («οὕτω δὴ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρείᾳ ἀνδρείοι»). Σύμφωνα με τη θέση αυτή οι άνθρωποι αποκτούν τις ηθικές αρετές, αφού προηγουμένως επαναλάβουν πολλές φορές τις αντίστοιχες ηθικές πράξεις. Αναλυτικότερα, αφού κάποιος επαναλάβει πολλές φορές, πράξεις δίκαιες, ανδρείες, σώφρονες, θα γίνει, τελικά, κάτοχος αυτών των αρετών, δηλαδή θα γίνει δίκαιος, ανδρείος, σώφρων. Έτσι, ο Αριστοτέλης ολοκληρώνει την αναλογία που έκανε ανάμεσα στις τέχνες και τις ηθικές αρετές, δείχνοντας με παραδείγματα τον παρεμφερή τρόπο, με τον οποίο αποκτά κάποιος μια τέχνη ή μια ηθική αρετή. Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Αριστοτέλης για άλλη μια φορά δείχνει να μην αποδέχεται την παλιά αριστοκρατική αντίληψη, σύμφωνα με την οποία οι ηθικές αρετές υπάρχουν έμφυτες στους ανθρώπους και συγκεκριμένα στους ευγενείς. Αντιθέτως, υποστηρίζει την άποψη ότι κανένας άνθρωπος δε γεννιέται με έμφυτη την αρετή, αλλά ότι όλοι μπορούν να την αποκτήσουν με συνεχή και συνεπή προσπάθεια, με τον εθισμό τους στην τέλεση ηθικών πράξεων. Ωστόσο, στο σημείο αυτό μπορεί εύλογα να δημιουργηθεί μια απορία: ο Αριστοτέλης είπε ότι με το να κάνουμε ανδρείες και δίκαιες πράξεις γινόμαστε ανδρείοι και δίκαιοι, ότι δηλαδή ο άνθρωπος γίνεται ηθικός, αφού προηγουμένως συνηθίσει να πράττει ηθικές πράξεις. Όμως, πώς γίνεται να κάνει αυτές τις ηθικές πράξεις, αν δεν είναι ηθικός; Μήπως στο σημείο αυτό υπάρχει ένα αδύνατο σημείο στο συλλογισμό του; Πραγματικά, εύκολα θα λέγαμε ότι ίσως συμβαίνει κάτι τέτοιο, καθώς, σύμφωνα με τη λογική, η τέλεση μιας ηθικής πράξης απαιτεί να είναι κάποιος ηθικός. Όμως, ο Αριστοτέλης σε άλλο σημείο του έργου του θα εξηγήσει ότι απλώς η τέλεση μιας ηθικής πράξης δε συνεπάγεται ότι αυτός που την τελεί είναι και ηθικός άνθρωπος. Για να θεωρηθεί, αντιθέτως, κάποιος ηθικός, θα πρέπει να τελεί τις πράξεις του έχοντας ακριβή γνώση («εἰδώς») αυτού που πράττει και όχι να κάνει συμπτωματικά κάτι το σωστό και ηθικό. Επίσης, να προβαίνει στις ηθικές αυτές ενέργειες με οδηγό του τη συνειδητή επιλογή και προτίμησή του («προαιρούμενος») για τις πράξεις αυτές. Δηλαδή, να επιτελεί το ηθικό απλά και μόνο επειδή αγαπά τη συγκεκριμένη πράξη και όχι για να προκύπτει κάποιο άλλο όφελος από την πράξη αυτή. Θα πρέπει, δηλαδή, οι ηθικές ενέργειες να είναι αυτοσκοπός και όχι μέσο επίτευξης άλλων σκοπών. Η τέλεση αυτών των πράξεων να είναι και αποτέλεσμα συνειδητής επιλογής. Τέλος, να εκτελεί αυτές τις ενέργειες με ένα σταθερό και αμετάβλητο τρόπο («βεβαίως καὶ ἀμετακινήτως»), να αποτελούν οι ηθικές πράξεις κανόνα στη ζωή του. Επομένως, δεν υπάρχει καμιά αδυναμία στη σκέψη του φιλοσόφου, καθώς το να ενεργεί κάποιος ηθικά, δε σημαίνει ότι είναι και ηθικός.

A3. «Όλες λοιπόν αυτές οι ιδέες ... αυτού θέματος» (Αρχαία Ελληνικά, Φιλοσοφικός Λόγος, ΟΕΔΒ, Αθήνα, σελ. 152).

A4. α) ἐθίζη: εθισμός, **πεφυκότων:** έμφυτος, **ιδᾶν:** αυτόπτης, **δῆλον:** διαδηλωτής.

β) οἷζυνοια: διανοητικής, επώνυμος: **τοῦνομα,** ανδρείκελο: ανδρεία, φυτώριο: φύσει.

B1. Εκτός από αυτά, οι νέοι ακολουθώντας εμένα – σε όσους υπάρχει προπαντός ελεύθερος χρόνος, δηλαδή τα παιδιά των πολύ πλούσιων- εθελουσίως, χαίρονται να ακούνε τους ανθρώπους να εξετάζονται, και αυτοί πολλές φορές με μιμούνται και ως εκ τούτου προσπαθούν να εξετάζουν άλλους· και έπειτα, νομίζω βρίσκουν μεγάλη αφθονία από ανθρώπους που νομίζουν ότι ξέρουν κάτι, αλλά γνωρίζουν λίγα ή τίποτα. Από τότε λοιπόν, όσοι εξετάζονται

από αυτούς, οργίζονται με εμένα, όχι με αυτούς, και λένε ότι τάχα ο Σωκράτης είναι ένας πολύ βδελυρός άνθρωπος και διαφθείρει τους νέους· και όταν κάποιος τους ρωτάει τι κάνοντας και τι διδάσκοντας, δεν μπορούν να πουν τίποτα, αλλά αγνοούν, και για να μη φανεί ότι αγνοούν, λένε αυτές τις πρόχειρες κατηγορίες εναντίον όλων όσων ασχολούνται με τη φιλοσοφία, ότι δηλαδή «(ο Σωκράτης εξετάζει) τα ουράνια φαινόμενα και όσα συμβαίνουν κάτω από τη γη», και ότι «δεν πιστεύει σε θεούς» και «κάνει τον άδικο λόγο δίκαιο». Γιατί, νομίζω, δε θα ήθελαν να πουν την αλήθεια, ότι δηλαδή αποκαλύπτεται ολοφάνερα πως προσποιούνται ότι γνωρίζουν, ενώ δε γνωρίζουν τίποτα.

B2. α. οἷς: ἄς
πολλῇν: πλείονι/πλέονι
τις: τινῶν
κράττω: ἀγαθόν
ἀληθῆ: ἀληθοῦς
πλουσιωτάτων: πλουσιωτάτη
εἰδότες: εἰδυίας

β. ἀκούοντες: ἀκηκόασιν
εἰδέναι: ἴσμεν
διαφθαῖρει: διαφθαρή
ἔρωτᾷ: ἐρῇ σεσθαι
εἰπεῖν: εἰρημένος –η –ον
νομίζειν: νομίζειν
γίγνονται: γενοῦ

B3. α. οἷς: δοτική προσωπική κτητική, εξαρτάται από το ρήμα «ἔστιν»
ἀκούοντες κατηγορηματική μετοχή (εξαρτάται από το ρήμα ψυχικού πάθους «χαίρουσιν»), συνημμένη στο υποκείμενο («οἱ νέοι») του ρήματος
εἰδέναι: ειδικό απαρέμφατο ως αντικείμενο της μετοχής «οἰομένων» (ετεροπροσωπία)
μιαρώτατος: κατηγορούμενο του υποκειμένου («Σωκράτης») του ρήματος (μέσω του συνδετικού ρήματος «ἔστιν»)
οὐδέν: σύστοιχο αντικείμενο του απαρεμφάτου «εἰπεῖν» (οὐδὲνα λόγον)
πάντων: ονοματικός ομοιόπτωτος κατηγορηματικός προσδιορισμός στο «τῶν φιλοσοφούντων»

β. ἐπειδάν τις αὐτοὺς ἐρωτᾷ:

Δευτερεύουσα επιρρηματική χρονική- υποθετική πρόταση. Εισάγεται με τον χρονικοῦποθετικό σύνδεσμο «ἐπειδάν» (ἐπειδή + αοριστολογικό ἄν) και εκφέρεται με υποτακτική «ἐρωτᾷ».

Οι κύριες προτάσεις «ἔχουσι μὲν οὐδὲν εἰπεῖν ἀλλ' ἀγνοοῦσιν» θεωρούνται οι αποδόσεις και έτσι σχηματίζεται ένας λανθάνων σύνθετος (ως προς τις αποδόσεις) υποθετικός λόγος που δηλώνει την αόριστη επανάληψη στο παρόν- μέλλον.

ὅτι κατάδηλοι γίγνονται προσποιούμενοι...οὐδέν:

Δευτερεύουσα ονοματική ειδική πρόταση. Εισάγεται με τον ειδικό σύνδεσμο «ὅτι» (δηλώνει αντικειμενική κρίση), εκφέρεται με οριστική «γίγνονται», επειδή δηλώνει πραγματικό γεγονός και λειτουργεί ως επεξήγηση στο «Τὰ ἀληθῆ».

Επιμέλεια

Ομάδα Αρχαίων Ελληνικών Ε. Ο. «ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ»